

Міністру освіти і науки
України
Оксену Лісовому

Звернення

щодо ризиків обмеження доступу до освіти дітей та молоді, які проживають на тимчасово окупованій території внаслідок впровадження окремих рішень Міністерства освіти і науки України

Ми, представники громадських організацій, що опікуються питаннями захисту прав осіб, які постраждали внаслідок збройного конфлікту в Україні, висловлюємо Вам свою повагу та звертаємося до Вас з приводу сприяння недопущенню погіршення становища дітей та молоді, які перебувають на тимчасово окупованих територіях (далі- ТОТ) в їх доступі до української освіти.

В середині травня 2024 р. Міністерство освіти і науки України (далі - МОН) направило зацікавленим сторонам проєкт наказу “Про затвердження порядку та умови здобуття загальної середньої освіти в державних, комунальних закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні”.

Проєктом наказу серед іншого передбачається, що для продовження здобуття внутрішньо переміщеними особами (далі - ВПО) загальної середньої освіти (далі - ЗСО) в дистанційній формі у закладах загальної середньої освіти (далі - ЗЗСО), поза межами місця фактичного проживання як ВПО, вони мають надати підтвердження (довідку) про відрахування дитини із ЗЗСО за місцем фактичного проживання чи незарахування до нього. Така довідка буде видана в разі, якщо у ЗЗСО відсутні місця для влаштування, або вони не забезпечують чи припинили забезпечувати здобуття освіти в денній, змішаній формах на відповідному рівні, або освітня діяльність таких закладів освіти призупинена. У разі неподання такого письмового підтвердження (довідки), учні з числа ВПО мають бути відрахованими із закладів, де вони навчались, або бути переведеними за місцем фактичного проживання як ВПО. Зазначається, що відомості про те, що учень є ВПО, отримуються з використанням засобів програмно-апаратного комплексу “Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту”. Таким чином, МОН своїм

рішенням передбачає, що здобуття освіти дитини з числа ВПО має відбуватись в денній, змішаній формі за місцем її фактичного проживання.

Погоджуючись з тим, що навчання в денному, змішаному форматі позитивно вплине на інтеграцію дітей за новим місцем проживання, сприятиме надолуженню освітніх втрат та розривів, ми, представники організацій, які опікуються питаннями захисту прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України, висловлюємо застереження та просимо **врахувати можливість настання низки негативних наслідків та ризики, пов'язані з прийняттям зазначеного Прокєсту наказу.**

1. За даними, озвученими МОН, **вивільненими будуть близько 10 тисяч освітян** (цифра потребує уточнення та врахуванню інформації щодо фактичного знаходження освітян, професійного досвіду тощо), які забезпечували навчання у ЗЗСО, що були переміщеними з ТОТ. Водночас жодного механізму сприяння у подальшому працевлаштуванні таких вчителів МОН надано не було. Незважаючи на наявність вакансій на ринку праці та загальний дефіцит робочих місць у освітній сфері, такі вчителі потребують додаткової підтримки як ВПО: адаптації, психологічної допомоги, сприяння у вирішенні житлового питання тощо. Більшість освітян з числа ВПО наразі перебувають в обласних центрах або великих містах, де значно менше можливостей для працевлаштування, роботи в офлайн форматі через конкуренцію. Наявними є й приклади прихованої дискримінації за територіальним походженням (місцем проживання) та конфліктів. Частині освітян з числа ВПО доведеться вкотре змінювати місце проживання.

Варто додати, що листом від 27.05.2024 року №1/9367-24 «Про розгляд питання щодо призупинення виплат заробітної плати та простою педагогічним працівникам на тимчасово окупованій території», МОН вимагає від територіальних громад взяти на себе відповідальність і в односторонньому порядку припинити трудові відносини з майже двома тисячами педагогічних працівників, які за різних життєвих обставин були вимушені залишатися на тимчасово окупованих територіях, але підтримують постійний зв'язок з адміністрацією свого закладу загальної середньої освіти. Таким чином, подібна політика МОН щодо освітян, що постраждали внаслідок повномасштабної війни, є не випадковим, а системним рішенням.

Врахованим має бути те, що частина таких освітян входять до кадрового резерву працівників для роботи у ЗЗСО на деокупованих територіях України або планують таку роботу. Звільнення може бути розцінене як чіткий негативний сигнал для людей, які системно вживали заходів підтримки зв'язків з дітьми, які перебували в окупації, трансляції та підтримки українськості.

До уваги слід брати й ризики повернення таких людей на ТОТ, де, з одного боку, окупаційна влада забезпечує фінансові винагороди у вигляді «підйомних» для вчителів, з іншого — становить пряму загрозу життю і здоров'ю осіб.

2. Втрата доступу дітей з ТОТ до української системи освіти.

Одним із наслідків є те, що у зв'язку з переведенням дітей з числа ВПО до ЗЗСО за місцем фактичного проживання, відбудеться поступове закриття ЗЗСО, які були переміщеними та забезпечували дистанційне навчання, в тому числі для дітей з ТОТ. Наразі неможливо встановити точну кількість дітей, які продовжують навчання в українській системі освіти, перебуваючи на ТОТ: такі цифри є змінними, їх збір та узагальнення може становити загрозу життю і здоров'ю дітей та членів їх сімей. Окремі школи у комунікації вказували на те, що третина їх учнів, які навчаються онлайн, може перебувати на ТОТ.

Передбачається, що учні, які проживають (перебувають) на ТОТ, зможуть продовжити здобуття освіти в українських ЗЗСО за індивідуальною формою навчання відповідно до Наказу МОН від 12.01.2016 №8. Проте навчання за індивідуальною формою не передбачає регулярного проведення занять. Натомість учні повинні будуть самостійно опановувати шкільну програму та потім проходити оцінювання. Такий підхід не є прийнятним для учнів на ТОТ.

Перш за все, це призведе до зміни викладацького складу, який контактуватиме з учнем та його сім'єю. З огляду на особисту безпеку, сім'ям, які перебувають на ТОТ, важливо бути впевненими у людях, з якими контактують. З вчителями ЗЗСО, де наразі навчаються їхні діти, довірливий зв'язок вже вибудований. З новими вчителями такий зв'язок буде вибудовуватися важче та довше — і лише за умови, що батьки будуть готові до такого ризику.

По-друге, діти, які проживають на ТОТ та продовжують навчання в українських ЗЗСО, переважно підключаються на онлайн-уроки задля опанування українознавчого компоненту. Це обумовлено тим, що такі діти вже мають подвійне навчальне навантаження, адже окупаційна влада примушує їх відвідувати школи, де викладають за російськими стандартами.

По-третє, виключення можливості регулярного відвідування онлайн-занять (особливо занять, які мають українознавче спрямування) призведе до посилення інформаційного вакууму та впливу російської пропаганди на ідентичність та світогляд українських дітей, які знаходяться на ТОТ. Адже як відомо, російська шкільна програма, за якою викладають на ТОТ, містить викривлені та недостовірні факти, передбачає україноненависницькі компоненти, а також сприяє викоріненню української ідентичності та натомість зрощенню російської ідентичності у дітей.

Крім того, діти, які проживають на ТОТ, не зможуть самостійно опанувати українську шкільну програму та успішно пройти оцінювання через відсутність на ТОТ українських навчальних ресурсів у паперовому вигляді, заборону їх використання, а також блокування доступу до українських інтернет-джерел.

За повідомленням окремих громад, які є тимчасово окупованими, наприклад, Запорізької області, закриття шкіл, які працюють дистанційно, вже розпочалося.

3. Втрата державою Україною зв'язків з громадянами, які перебувають на ТОТ.

Приблизно 1,6 мільйона українських дітей нині знаходяться на тимчасово окупованих українських територіях. Приблизно 615 тисяч із них – шкільного віку. На відміну від тимчасової окупації у 2014 році, у 2022 році через переміщення ЗЗСО та їх роботу з дітьми на ТОТ держава Україна має інструмент збереження зв'язків як елемент політики реінтеграції та компонент політики деокупації. Зазначені зміни, що впроваджуються МОН, роблять таку роботу неможливою. В цілому, продовження навчання в переміщених ЗЗСО в дистанційному форматі є можливістю зберегти зв'язки з тимчасово окупованою територією, єдності зі своїм корінням та людьми, надією на повернення.

4. Часткова ліквідація освітньої інфраструктури на майбутніх деокупованих територіях.

Після звільнення територій, що наразі знаходяться під тимчасовою окупацією, повернення переміщених ЗЗСО та відбудова освітньої інфраструктури буде одним із пріоритетних напрямів діяльності держави. Це сприятиме забезпеченню доступу до освіти, посиленню громадянської ідентичності та забезпеченню національно-патріотичного виховання. Ліквідація мережі ЗЗСО, що фактично відбудеться внаслідок впровадження окремих положень проєкту наказу без забезпечення належних заходів, спрямованих на дітей з ТОТ, завадить цьому процесу та спричинить додаткові складнощі. Ми погоджуємось з твердженням про те, що реагувати на виклики в сфері освіти варто вже зараз, проте, ми зауважуємо, що наслідки в частині політики щодо ТОТ України потенційно можуть бути використані російською пропагандою: висвітлено як свідчення відмови від майбутніх процесів деокупації та реінтеграції окремих українських регіонів, або ж байдужості до долі українських школярів на ТОТ України.

5. Порушення законодавства та незабезпечення проведення консультацій з громадськістю.

Ч. 1 ст. 6 Закону України “Про освіту” передбачає свободу у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб’єктів освітньої діяльності. Ч. 2 ст. 55 передбачає право батьків обирати заклад освіти, освітню програму, вид і форму здобуття дітьми відповідної освіти. В разі затвердження Проєкту наказу, права здобувачів та їх батьків будуть суттєво обмеженими. Ч. 1 ст. 57⁻¹ зазначеного Закону, передбачає, що здобувачі освіти, працівники закладів освіти в умовах воєнного стану, що були вимушені змінити місце проживання (перебування), залишити робоче місце, місце навчання, незалежно від місця їх проживання на час особливого періоду отримують наступні гарантії: 1) організацію освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників; 2) збереження місця роботи, середнього заробітку, здійснення виплати стипендії та інших виплат, передбачених законом; 3) місце проживання (пансіон, гуртожиток тощо) та забезпечення харчуванням (у разі потреби). Наразі відсутні ознаки того, що МОН має план дій, якими гарантії будуть надалі забезпечені.

Також варто зазначити, що розробка та оприлюднення проєкту наказу відбувалося з порушенням Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань

формування та реалізації державної політики. Пункт 12 даного Порядку вказує на є проведення в обов'язковому порядку консультації з громадськістю у формі публічного громадського обговорення та/або електронних консультацій з громадськістю щодо проектів нормативно-правових актів у строк не менш як 15 календарних днів. Публічного обговорення даного Проекту наказу не відбувалося. Також було проігноровано консультування з Громадською радою при МОН, хоча відповідно до Положення про Громадську раду серед її основних завдань та функцій зазначено здійснення громадського контролю за діяльністю МОН України, сприяння врахуванню МОН України громадської думки під час формування та реалізації державної політики у сфері його компетенції. Протоколом від 19.03.2024 року погоджено консультування МОН з представниками Громадської ради щодо обговорення змісту нормативних документів через включення представників Громадської ради до складу робочих груп з розроблення цих документів. Така діяльність проводилася щодо інших питань, але до розроблення та обговорення змісту цього проекту наказу члени Громадської ради не залучалися.

Підтверджуючи важливість здобуття якісної освіти, доступ до неї забезпечений належним чином та відповідно до потреб має бути забезпечений дітям та молоді, яка вимушено перебуває на ТОТ. Для дітей, які перебувають на ТОТ, увага має бути приділена вивченню українознавчого компоненту (за аналогією з моделлю визначеною для здобувачів освіти на території третіх країн), індивідуальній роботі для подолання освітніх втрат і розривів, а також психосоціальної роботі, роботі з протидії ворожих наративів тощо. До такої роботи мають бути залученими переміщені ЗЗСО (зокрема шляхом їх об'єднання), вчителі переміщених ЗЗСО, а також представники кадрового резерву, оскільки поточні виклики слід розглядати як елемент деокупаційної політики.

У зв'язку з зазначеним ми вбачаємо за необхідне Міністерству освіти і науки України:

- розробити та затвердити Порядок здобуття загальної середньої освіти в дистанційному порядку окремим групами з числа здобувачів освіти, в т.ч дітьми, які перебувають на ТОТ. Такий Порядок має бути затверджений не пізніше затвердження наказу МОН “Про затвердження порядку та умови здобуття загальної середньої освіти в державних, комунальних закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні” для забезпечення комплексної державної політики;
- сформувати мережу ЗЗСО, які були переміщеними та будуть залученими до відновлення освітнього процесу після деокупації з урахуванням переміщених освітян і забезпечення їх гарантій;
- забезпечити здобуття загальної середньої освіти дітьми з ТОТ в дистанційному синхронному форматі для збереження зв'язків держави Україна з українськими громадянами в окупації.

Ми звертаємось до Вас як до Міністра освіти і науки з необхідністю вжиття заходів щодо недопущення обмеження доступу до освіти дітей та молоді, які проживають на тимчасово окупованій території та ВПО.

Ми висловлюємо Вам нашу повагу та переконані, що спільні дії допоможуть припинити введення в дію положень Проекту наказу до внесення відповідних необхідних доопрацювань та допоможуть уникнути пов'язаних з цим негативних наслідків.

Додатки:

1. Пропозиції до Проекту наказу "Про затвердження порядку та умови здобуття загальної середньої освіти в державних, комунальних закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні"

Громадські організації підписанти звернення:

БФ "Схід SOS"

ГС "Українська Гельсінська спілка з прав людини"

ГО "Донбас СОС"

ГО ЦГП "Альменда"

ГО "Громадський холдинг "ГРУПА ВПЛИВУ"

Центр прав людини ZMINA

БО БФ "Стабілізуєшен Суппорт Сервісез"

ГО «КРИМСОС»